

PAUL ROBERT MAGOCSI

1989 és Kelet-Közép-Európa nemzeti kisebbségei

A berlini fal ledőlt, 1989 forradalma új reményt hozott Európának, a vasfüggönyt lebontották, és úgy tűnik, a kontinens évtizedekig tartó megosztottságának végérvényesen vége szakadt. Európa maradéka és az egész világ közvéleménye 1989 utolsó hónapjaiban meghatottan vette tudomásul, hogy a szabadság összes nyelvi alakjában - *Freiheit, svoboda, szabadság, libertate* - a kontinens „másik fele” számára is realitássá lett. A kíméletlen politikai elnyomás neosztálinista változata szerencsére a legtöbb kelet-közép-európai nép számára immár a múltat jelenti.

1989 forradalmát igazából a szovjetunióbeli változások visszatükröződése okozta. Mihail Gorbacsov dinamikus vezetése alatt egy új politikai irányvonal a szuperhatalmak közötti kapcsolatokat jobbá tette, mint amilyenek azok a 20. században valaha is voltak. Természetesen mindezt számtalanszor elmondták a nyugati sajtóban. Még a legmegátalkodottabb kételkedők is - tudván, hogy felelőtlenül elmulaszthatjuk a 20. század kínálkozó lehetőségeit - kezdték érezni: végeredményben lehet még némi remény az emberségre.

Hogyan hatott 1989 a Kelet-Közép-Európa különböző országaiban élő nemzeti kisebbségekre? Hozott-e javulást a kisebbségek helyzetében a kommunista rezsimek bukása után a sokat magasztalt szabadság? A válasz: igen is, nem is. Igen, ha az egyének szabadságjogaira gondolunk: hogy az emberek félelem nélkül beszélhetnek; nyilvánosan járhatnak templomba, zsinagógákba vagy mecsetekbe; magánkereskedelemben kezdhetnek gazdasági helyzetük megjavítására; vagy külföldre utazhatnak, legfőképpen oda, amit mostanáig hivatalosan a „kapitalista Nyugat” negatív értelemben használt terminusával illettek. Nemleges a válasz azonban, ha a nemzeti kisebbségeket kollektíve, csoportként vizsgáljuk. Ennek oka a kormányok politikájával van összefüggésben. Mert igaz ugyan, hogy napjainkban azok az egyének, akik Kelet-Közép-Európa nemzeti kisebbségeiből valók, szabadabban fejthetik ki tevékenységüket, mégis, mint csoportok kezdik elveszíteni a kommunista rezsimek által mostanáig biztosított kormányzati támogatást, amelynek révén több mint négy évtizeden át ellenőrzést gyakorolhattak fölöttük, de közben meg is védték őket.

A marxista-leninista ideológusok megjósolták, hogy a nemzeti különbözőségek és velük együtt a nemzetiségek végül is el fognak sorvadni, amikor a társadalmi-politikai fejlődés legmagasabb foka - a kommunizmus - bekövetkezik. A jóslat szerint ez a folyamat a különböző népeknél különböző időben megy végbe, történelmi fejlettségük szintjétől függően. Mindaddig azonban, amíg ezt a történelmi szakaszt eléri, a nemzeti kultúrák fejlődését elő lehet segíteni és főleg arra kell törekedni, hogy egyetlen egyén se szenvedjen diszkriminációt nemzeti hovatartozása miatt. Ilyen diszkrimináció végeredményben a feudális és burzsoá múlt öröksége volt, amelynek uralkodó osztályai a proletariátus gazdasági és gyakran nemzetiségi alapokon való elnyomásán keresztül tartották fenn hatalmi pozíciójukat. Így hát, érvelt Lenin, amíg a kommunizmus történelmi állapotát el nem éri, a Szovjetunióhoz hasonló munkásállamokban élő nemzeti kisebbségek nyelvét és kultúráját meg kell őrizni, és arra ösztönözni, hogy fejlődjenek. Nem meglepő ezért, hogy a lenini nemzetiségi politika eredményeként sok szovjet nép történetében először kapott szabályszerű irodalmi nyelvet, amelyet az új generációk szovjet iskolarendszerben tanultak meg és azután tovább örökítettek.¹

A nemzeti kisebbségek védelmének lenini tanát, mint sok más szovjet modellt, a kelet-közép-európai új kommunista rezsimek a második világháborút követően fogadták el. A nemzeti egyenlőség elvét a legalaposabban és legsikeresebben talán Tito Jugoszláviájában,

valamint Csehszlovákiában, Magyarországon és Kelet-Németországban hajtották végre. A többi, jelentős nemzeti kisebbséggel rendelkező szovjet csatlósállam - Lengyelország, Románia, Bulgária - szintén kénytelen volt a nemzeti kisebbségek egyenlőségének elvéhez ragaszkodni. A gyakorlatban azonban ezen országok mindegyike mindent megtett azért, hogy korlátokat állítson a kisebbségi fejlődés elé, és aligha mondható, hogy az ukránok és a németek helyzete Lengyelországban, vagy a magyaroké és németeké Romániában, vagy a törököké és macedónoké Bulgáriában kedvező lett volna, akárcsak a legerősebb szovjet befolyás idején, az 1950-es, 1960-as években is.

Másrészt, Jugoszlávia, Magyarország, Csehszlovákia (a német és kezdetben a magyar kisebbségek kivételével) és Kelet-Németország meglehetősen előnyösen bántak kisebbségeikkel. Úgy tűnt, hogy minél kisebb a nemzetiség, annál jobb volt a helyzete. A kis nemzetiségek ugyanis ritkán jelentettek veszélyt az államra; sőt, bármifajta javulás a helyzetükben lényegesnek tűnt ahhoz képest, amit az 1945 előtt a legtöbb kelet-európai országban hatalmon lévő fasisztoid nacionalista rezsimnek alatt tapasztaltak. Tehát az olyan kisebbségek, mint a lausitzi szorok Kelet-Németországban, egyfajta kirakatpolitika objektumává váltak, akiknek fennmaradása a Német Demokratikus Köztársaság állítólag demokratikus természetének bizonyítására szolgált. Tény, hogy ez a kirakatpolitika sikereket is produkált! A kevesebb mint 80 000 szorb Felső- és különösen Alsó-Lausitzban az 1940-es évek végén már úton volt az asszimiláció és az eltűnés felé, ezt akadályozta meg az NDK-kormány, amely évente bőséges állami támogatást nyújtott a szorb nyelvű iskolák, könyvkiadás, kulturális centrumok (a Domowina), népi együttesek és a Német Tudományos Akadémia részlegének fenntartására (Bautzenban).

Némileg analóg volt ezzel a kommunista Csehszlovákia bánásmódja ruszin-ukrán, a lengyel és (az 1960-as évek után) a magyar kisebbségével; vagy az, ahogy a kommunista Magyarország bánt szlovák, román és német (sváb) kisebbségeivel. Még jobb volt a népek helyzete a délszlávok országában, Jugoszláviában. Öt nemzetiség alkotta a föderatív köztársaságokat: a szlovének, horvátok, szerbek, montenegróiak és macedónok. A kommunisták hatalomra jutásáig a montenegróiakat és macedónokat mégcsak nem is tekintették külön népeknek, egyszerűen csak a szerbek regionális variánsainak. 1945 után azonban, jórészt az ország háborús hőse, Tito marsall előrelátása révén a montenegróiak visszanyerték státusukat mint különálló nemzetiség (Jugoszlávia 1918-as megalkotása előtt független államuk is volt), míg a macedónok első ízben kodifikálták nyelvüket és köztársaságuk minden szintjén használták azt - a kormányzatban, kereskedelemben, iskolákban, templomokban, saját macedón egyetemükön és tudományos akadémiájukon.

Jóllehet bizonyos jugoszláviai államalkotó nemzetiségek, mint a macedónok, montenegróiak és szlovének helyzetük nyilvánvaló javulásának tanúi lehettek a kommunista uralom eredményeként, mások, mint a szerbek, akik politikailag uralták a két háború közötti királyságot, vagy a horvátok, akiknek a helyzetét megerősítette a második világháború alatti német megszállás, úgy érezték, hogy régebbi privilegizált státusukat aláásta a nemzeti egyenlőség politikája. Az a legjobb esetben is csak egyenlővé tette őket más, a háború utáni jugoszláv föderációban élő államalkotó nemzetiségekkel. Másrészt, Jugoszlávia kisebb létszámú nemzeti kisebbségei jelentős javulást tapasztaltak helyzetükben. Közvetlen korreláció látszott a kötelezettség között, hogy megerősítsék a kisebb népek helyzetét, ugyanakkor visszatartsák a nagyobb nemzetiségeket - főleg a szerbeket és horvátokat - attól, hogy túlságosan megerősödjenek. Az olyan kisebbségek, mint a muzulmánok Bosznia-Hercegovinában, az albánok Koszovóban vagy a magyarok a Vajdaságban, széles körű kormányzati, oktatási és kulturális lehetőségeket kaptak nemzeti azonosságuk megőrzésére. Úgy tűnt, a jugoszláv politika ez ügyben csaknem eléri a lehetetlenség szintjét. Például a kis létszámú vajdasági ruszin (rutén) kisebbség, amely a második világháború óta sosem haladta meg a 30 000 lelket, a Vajdaság öt hivatalos nemzetisége egyikének státusába emeltetett. Itt

élnek közülük a legtöbben, bár nem mindannyian. Ez azt jelenti, hogy az összes állami felirat és hivatalos dokumentum a Vajdaságban öt nyelven íródik, valamint azt, hogy a ruszinoknak saját elemi iskoláik vannak, gimnáziumuk, tantestületük, rádióadásaik, televíziós programjaik, könyvkiadójuk, hetilapjuk, gyerekmagazinjuk, irodalmi, tudományos folyóiratuk és az újvidéki egyetemen ruszin nyelv és irodalom tanszékük. Mindez államköltségen és - jegyezzük meg - kevesebb mint 30 000 ember számára!

A kisebbségi kultúrák megőrzése természetesen pénzbe kerül, és ez az egyik magyarázata annak, hogy a nemzeti kisebbségek helyzete elkerülhetetlenül meg fog változni - és részben rosszabb lesz - a forradalmi változások nyomán. Végül is a kelet-közép-európai változás szükséglete inspirálta. A Szovjetunió stagnáló gazdasága arra sarkallta Gorbacsovot, hogy megkövetelje az átépítést - a peresztrojkát - a szovjet társadalom újbóli megerősítésére. Kezdetben a nyíltságot (glasznoszt) és a demokráciát helyezték előtérbe, mert azt gondolták, hogy ennek révén lehetséges a gazdasági szerkezetátalakítás.

A szovjet bel- és külpolitikai változások váratlan eredménye volt a kommunista rezsimek gyors megbuktatása minden kelet-közép-európai államban. Eltekintve azoktól a követelésektől, melyek a polgári szabadságjogok biztosítékait, a törvény uralmát és a többpárti politikai rendszert sürgették, ezekben az országokban a gazdasági kényszer a piacgazdaság valamilyen formájának bevezetését tette szükségessé ahhoz, hogy Kelet-Közép-Európa végül is hasonlóbbá válhassék a másik Európához, a „Nyugathoz”. Ez persze azt jelenti, hogy ezeknek a rendszereknek a legtöbb, ha ugyan nem az összes aspektusát az önellátás és a profitmotiváció szemszögéből kellene nézni. Ebben az összefüggésben a drága kulturális ügyek támogatására szolgáló kormányzati segélyprogramokat újra fel kell mérni, és kemény döntéseket kell hozni olyan kérdésekben is, hogy megengedhető-e vajon továbbra is az állami támogatás „luxusa” az új világban, ahol az elszámolási kötelezettség és a profit válik a dolgok motorjává.

Röviden: megengedheti-e magának egy olyan ország, mint Csehszlovákia - amely elavult ipari infrastruktúra újjáépítéséért küzd (itt jegyezzük meg, hogy ez az egyik legsúlyosabb környezetszennyezési forrás Közép-Európában), hogy versenyképessé tegye termékeit a világpiacon - azt, hogy évente százezretet ruházzon be a színházi személyzet, a múzeumok, a könyvkiadók, a rádióállomások, sőt, az iskolák támogatására, csupán azért, mert ezek az intézmények tevékenységüket egy nemzeti kisebbség nyelvén folytatják? Ahogyan a kenyér, a tej és más fontos árucikkek árát a kommunista Kelet-Közép-Európában kormányzati ártámogatási programokon keresztül mesterségesen alacsonyan tartották, ugyanúgy az értelmiségiek (tanárok, írók, szerkesztők, színészek, táncosok stb.) évről évre teljes fizetést kaptak, tekintet nélkül arra, hogy elkelt-e a könyvük, megtöltötték-e színházaikat fizető nézőkkel, vagy hogy megfelelő számú egyetemi hallgatójuk volt-e - ahogyan az majdnem minden esetben nem volt meg. Ha a gazdasági realitás a kenyér, a tej és a sajt ártámogatásának megszüntetését kényszeríti ki - márpedig így van -, azt eredményezve ezzel, hogy ezen alapvető cikkek árai megduplázódjanak, sőt megnégyszereződjenek, akkor miért ne lehetne a nemzeti kisebbségek mesterséges segélyezését ugyanúgy megszüntetni?

Valójában a Csehszlovákiában, Lengyelországban és Magyarországon élő kisebbségek tevékenységére szánt költségeket már csökkentették, és okunk van azt hinni, hogy tovább fogják csökkenteni. Röviden szólva, azok az idők, amikor a nemzeti intelligencia megélhetését egy életen át már pusztán a kommunista párt vonalának követéséért cserében is biztosították - véget értek. Ahogyan Nyugaton is, az értelmiségi tevékenységnek, akár az élet többi területén, oly mértékben kell igazolnia magát, ami gazdaságilag majdnem, ha ugyan nem teljesen, azonos az önellátással.

Ha a gazdasági tényező az egyik kulcs annak értelmezéséhez, hogy 1989 forradalma miért járul hozzá a nemzeti kisebbségek helyzetének romlásához, akkor a másik a politikai. Ahogy az már a különböző kelet-közép-európai forradalmakról szóló újságjelentésekből is,

kiderült, a nacionalizmus fontos tényezőként szerepelt. Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és a többi kelet-közép-európai ország újból megerősítette nemzeti önértékét és függetlenségét, amikor meg buktatták kommunista kormányait, amelyeket több mint négy évtizedig egy külső hatalom, a Szovjetunió tartott fenn. Ugyanez a külső erő, a Szovjetunió a lengyel, magyar, román, bolgár nemzeti önérték ellenőrzését is megkövetelte, és azt, hogy a „lenini nemzetiségi elveket” követve a nemzeti kisebbségek védelmével kizárólag határaikon belül foglalkozzanak.

Ma a nemzeti önbecsülés felszínre törését, amelyet minden közép-kelet-európai ország átél, sok helyen az az érzés követi, hogy a nemzeti kisebbségek védelme, sőt megkülönböztetett kezelése a kommunista idők öröksége, amely gazdaságilag sokba kerül, politikailag és nemzeti szempontból pedig lealázó. Majdnem fél évszázados külső politikai elnyomás után miért ne lehetne Lengyelország a lengyeleké, Szlovákia a szlovákoké, Magyarország a magyaroké és Szerbia a szerbeké? Miért kell az államalkotó nemzetiségeknek még mindig a köztük élő ukrán, cigány vagy albán kisebbségek szükségleteit kielégíteni? Ilyen állásfoglalások is érvényesülnek a magyaroknak a cigány, a románoknak a magyar, a szerbeknek az albán kisebbséggel szemben képviselt negatív kormányzati döntéseiben, a máig virulens rasszista nézetek magyarázatában. Még Csehszlovákiában is, ahol Václav Havel elnök humanizmusának térnyerése jogos dicséretet kapott, a szlovákok nyíltan válnak intoleránssá magyar és ruszin-ukrán kisebbségeikkel szemben, miközben bejelentik a teljes egyenlőség iránti igényüket a cseheknek. Eközben a cseh közvélemény - elnökük jószándékú békülési kísérletei ellenére-úgy tűnik, kevésbé szimpatizál a megmaradt német kisebbséggel.

Am ha a fenti elemzés helyes, akkor mit jelent a kommunizmus utáni, az 1989 utáni forradalmi időszak Kelet-Közép-Európa nemzeti kisebbségei számára? Elnyelik-e ezeket a kisebbségeket azok a nagyobb csoportok, amelyek uralják az államukat, vagy beteljesületlen igényeik arra rendeltetnek, hogy a folytonos instabilitás forrásai maradjanak egy régióban, amely belebetegedhet abba, hogy ezt a terhet kell cipelnie?

Úgy tűnik, van megoldás a problémára, és azt az 1992-es év szimbolizálja. Ez az az év, amelyben Európa 12 állama egy régóta készülő kísérletbe kezd, amit remélhetőleg siker koronáz majd. A 12 államból megalkotandó új gazdasági és korlátozott politikai egységben a nemzetállami határok jelentősége szükségszerűen meg kell hogy változzék.

A 19. században a nemzetállamot úgy tekintették, mint a társadalmi és gazdasági fejlődés optimális egységét. Sajnos, az európai nemzetállamok majdnem kivétel nélkül azon a hamis kiindulóponton alapultak, hogy határaikon belül egy nyelv és egy kultúra által egyesített egyetlen nép él, vagy kellene hogy éljen. Sosem volt így, de hogy mégis ez legyen a látszat, azt állami rendelettel és különösképpen az oktatási rendszeren keresztül kellett elérni. A többnemzetiségű államok, mint Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Spanyolország sikerrel próbálták meg asszimilálni a skótokat, walesieket, bretonokat, elzásziakat, okszitánokat, baszkokat, katalánokat, friulánokat és más nemzetiségeket, amelyek határaikon belül éltek. Ez a folyamat sosem fejeződött be teljesen. A politikai, társadalmi és kulturális hatalom természeténél fogva a nemzeti fővárosokban (London, Párizs, Róma, Madrid stb.) koncentrálódott a nemzeti és regionális kisebbségek kárára.

1992 után az ember reálisabban gondolhat a társadalompolitikai szerveződés három szintjére: 1. a páneurópaira; 2. a nemzetállamira; 3. a regionálisra. Habár ez ideig a középső, azaz a nemzetállami szint volt a legfontosabb, jelentősége a jövőben csökkenni fog; a páneurópai és regionális szintek fogják felváltani.

Egy ilyen forгатatókönyv úgy tekinthető, mint a középkori Európába való visszatérés. Azaz, egy Európa, amelyben Skócia közvetlenül kereskedhet Provence-szak vagy Flandria Lombardiával, anélkül, hogy közbe kelljen iktatniuk mostanáig mesterséges fővárosaik - London és Párizs, Brüsszel és Róma - jóváhagyását.

Még ennél is fontosabb, hogy gazdasági és kulturális döntéseket - beleértve azt is, hogy melyik nyelv a tanítási nyelv az iskolákban és melyik szolgálna a kommunikáció hivatalos közvetítő eszközeként kellene hozni ezen régiók mindegyikében, mégpedig nem a nemzetállamok (amelyek határai elszigetelik e régiókat) fővárosaiban élő bürokraták által. Az új Európában, amelyben minden egyes régió egyenlő, nem lenne olyan, a nemzetállamokat szimbolizáló nyelv vagy kultúra (angol, holland, német, kasztíliai spanyol, olasz vagy görög), amely fölötté állna a mostanáig kisebbségben lévő nyelveknek vagy azoknak, amelyeknek létezéséről tudomást sem vettek (a skótnak, walesinek, fríznek, bretonnak, baszknak, okszitánnak, katalánnak, friulánnak, macedónnak stb.).

Van egy másik oldala a nyelvi kérdésnek, amely első pillantásra vészjóslónak tűnik mind az „uralkodó”, mind az „alárendelt” nyelv számára. Az európai egység felé mutató trend, nem beszélve a „globális falu” irányába ható világméretű fejlődésről, sürgetővé tette az igényt egy *lingua franca*-ra. Ilyen volt a latin az európai közép- és korajúkorban. Az „újlatin” a körülmények kényszere folytán az angol lett. És mielőtt a műveltségére büszke európai olvasó túl érzékennyé válnék, hadd emlékeztessük rá, hogy ez az „újlatin” nem Britannia nyelvi konzerválása, mivel annak a körülbelül 750 millió embernek, aki ma a világon az angolt mint anyanyelvét vagy mint hivatalos nyelvet beszéli, több mint 90%-a nem a Brit-szigeteken él.²

Fontosabb azonban az a tény, hogy az angolnak mint „újlatinak” az elismerése hangsúlyozná a korábban alárendelt kisebbségi nyelvek helyzetét. Többé nem kellene egy baszknak vagy katalánnak vagy bretonnak sem azt tanácsolni, hogy ne pocsékolja a anyanyelve megtanulására az idejét, csupán azért, mert ezidáig saját régiójukon kívül, de belül is a francia vagy a kasztíliai spanyol tudása volt az egyedüli garancia az oktatási, valamint a társadalmi-gazdasági mobilitásra. A holnap Európájában, azután, hogy tökéletesen elsajátítunk valamilyen nyelvet, az újlatin - vagyis az angol - válik majd fontossá. A katalán vagy a breton egyenrangú lesz a kasztíliai spanyollal vagy a franciával, mivel az érvényes második nyelv e népek mindegyike számára az angol lesz és nem - mint eddig - a kasztíliai spanyol vagy francia államnemzeti nyelv. Valójában amint a társadalompolitikai szerveződés háromszintes modellje növelni fogja a páneurópai és regionális entitások jelentőségét, az angolnak, mint modern *lingua francának* az elfogadása úgy fogja növelni a regionális nyelvek tekintélyét, ténylegesen egyenlő szintre emelve őket annak a nemzetállamnak a hivatalos nyelvével, amelyben jelenleg léteznek.³

De mi köze van mindennek a mi problémánkhoz - a kelet-közép-európai nemzeti kisebbségek jövő helyzetéhez? Mivel Kelet-Közép-Európa országai elszántan csatlakozni akarnak felebarátaik gazdasági rendjéhez - úgy ahogyan azt az európai tizenkettek 1992-es éve szimbolizálja -, meg kellene velük értetni, hogy a jövő útja a nemzetállam jelentőségének csökkenése, és a régiók, valamint kultúráik nagyobb befolyása és önrendelkezése. Ezek után nem lesz nagy jelentősége, hogy magyar kisebbségek élnek Csehszlovákiában, Romániában és Jugosziáviában vagy hogy albán kisebbség él Jugoszláviában. Mivel könnyebben fognak közlekedni a kevésbé jelentős államnemzeti határokon át, akadálytalanul fogják tevékenységüket kifejteni szomszéd országokban élő felebarátaik között, mivel ténylegesen sosem fogják elhagyni saját kulturális régiójukat.

Persze, ne legyünk teljesen idealisták: ne feltételezzük, hogy a remények máris realitások. A tizenkettek Európájában még mindig vannak a nemzetállam-elméletnek mohó védelmezői, akik kevés szimpátiát táplálnak egy regionális Európa iránt, míg a „másik félben”, keletre, nincs hiány heves nacionalistákban, akik erős centralizált nemzetállamokat akarnak teremteni, mint Franciaország vagy Nagy-Britannia, amit - úgy érzik - a történelmi sors igazságtalanul tagadott meg tőlük. Ám vannak olyan politikai vezetők is, akik felismerik, hogy míg a függetlenség iránti igények lélektanilag szükségesek a nemzeti létükben évtizedekig elnyomott népek számára, a valóságos politikai függetlenség rövid ideig tartó

fejlődési fok lenne, amely a szomszédoknak mint szuverén regionális entitásoknak az egységéhez vezetne egy nagyobb európai egészen belül.

Mindezt mostanában Dmitrij Rupel, a Szlovéniai Demokratikus Egyesült Ellenzék vezére foglalta össze talán a legjobban. „Teljesen szabadnak kell lennünk, mégha csak szimbolikusan és öt percre is. El fogunk szakadni és rögtön tárgyalásokat javasolunk egy konföderációs Jugoszláviáról.”⁴ Még a buzgó nacionalista vezetők is, akik a távolabbi keleten, a Szovjetunió köztársaságaiban élnek - mint például Dmitro Pavlicsko ukrán parlamenti képviselő - elismerik, hogy „a függetlenség után, amikor a dolgok tisztázódnak, az ukránok uniókat hozhatnak létre saját igényeik szerint, például Oroszországgal, Lengyelországgal, Németországgal”.⁵ Ilyen realista állítások hallatán az ember nem tud nem arra gondolni, hogy Kelet-Közép és Kelet-Európa magához tért nemzetei azon vannak, hogy beváltsák Andy Warhol gúnyos megjegyzését: a jövőben a nemzetállamok, akár az egyének, meg fogják érdemelni 15 perces világhírüket.

A lényeg: azok, akik a teljes politikai függetlenséget a jelenlegi határoknak megfelelően kívánják az egyes országok vagy országrészek részére biztosítani, a múlt hangját és vágyait képviselik. Engedjük meg egy pillanatra az összes népnek, hogy a függetlenség eszméjét a geopolitikai realitásoktól függetlenül kezeljék, hogy azután tovább léphessenek a stabilabb és tartósabb politikai kapcsolatok felé.

A nemzetállamnak mint a leghatékonyabb társadalmi és gazdasági egységnek az ideje lejárt. Európa megmutathatja, és meg kellene hogy mutassa az utat efelé az új realitás felé, először a tizenkettek társulása révén 1992-ben és azután csatlakoztatva magához maradékát. Ez bizonyára be fog következni. Ez a jövő biztosíthatja kelet-közép-európai nemzeti kisebbségek jólétét és ezáltal felfedi azt, hogy 1989 forradalmi éve igazából egy új időszak kezdete volt, és nem visszatérés a régihez.

Bán D. András fordítása

Jegyzetek

- 1 Részletesen lásd Iszajev, M. I.: *National Languages in the USSR: Problems and Solutions*. Moszkva, 1977, és Connor Walker: *The Nationality Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy*. Princeton, N. J., 1984.
- 2 Az angol nyelv dominanciájától való jogtalan félelmet a legerőteljesebben Andreas Chiti-Batelli fejt ki: *'Lingua franca' internationale et défense des cultures minoritaires*. Europa Ethnica, XLVI, 2. Bécs, 1989 87-93.
- 3 Valójában ez már megtörtént Hollandiában. Bár a frízeknek meg kell tanulniuk hollandul, hogy kifejezhessék tevékenységüket Hollandiában, sem a fríz, sem a holland nem használatos a határokon túl. Az angol az, amely hivatalos második nyelvvé lett a hollandul beszélők számára. Ezzel analóg módon, a holland helyett sokkal praktikusabbnak tűnne, hogy az angol váljék a második hivatalos nyelvvé, és ne harmadik nyelv legyen a fríz-ajkúak számára, ahogyan jelenleg az.
- 4 Idézi Schammel Michael: *The New Yugoslavia*. New York Review of Books XXXVII, 12., 1990. július 19. 42.
- 5 *Inside Ukrainian SSR Politics: Interview with Dmytro Pavlychko*. The Ukrainian Weekly, Jersey City, N. J. 1990. augusztus 5. 12.

PAUL ROBERT MAGOCSI

1989 AND THE NATIONAL MINORITIES OF EAST CENTRAL EUROPE

After the collapse of the communist regimes of the region, the situation of national minorities has improved as regards the individual rights - maintains the author - but it worsened in respect of the collective rights. In his opinion, the main reason of this lies partly in the rapidly deteriorating economic conditions, partly in the intensification of the anachronistic strivings

for the national state. The only possible way out of this situation is to restrict the excessively national character of the individual states and to establish a new order of European cooperation based on regions. It might effectively improve the nationality situation, if the English language as a new "*lingua franca*" were in common usage in the European countries since it would offer equal chances to the minorities against the hegemony of the given state's official language.